

Поліна В. Пузирьова*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОСНОВНИХ УЧАСНИКІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що демографічна криза, низький рівень державних пенсій та недостатнє фінансування пенсійної системи України ставлять перед громадянами питання пошуку додаткових джерел забезпечення на пенсії. Встановлено, що недержавне пенсійне забезпечення дозволить створити умови для сталого розвитку цієї системи, забезпечити соціальну стабільність та підвищити рівень добробуту населення у довгостроковій перспективі. Доведено, що дослідження сутності, значення та діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення дозволить оцінити ефективність системи недержавного пенсійного забезпечення, визначити переваги та недоліки існуючих учасників недержавного пенсійного забезпечення та надати відповідні рекомендації щодо вдосконалення їх діяльності. Було досліджено сутність та функції основних учасників системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, а саме: недержавні пенсійні фонди; адміністратори НПФ; компанії з управління активами; зберігачі пенсійних активів (банки); страхові компанії; держава як регулятор. Визначено основні переваги та недоліки усіх учасників системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Запропоновано рекомендації для підвищення ефективності функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, що включає комплексний підхід з вдосконалення законодавства, підвищення прозорості та професіоналізму учасників ринку, а також поліпшення взаємодії між державними органами та приватними установами.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, адміністратори НПФ, компанії з управління активами, зберігачі пенсійних активів (банки), страхові компанії, держава - регулятор.

Рис. 1. Табл. 8. Літ. 24.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-284-83-98

Polina V. Puzyrova

THE ESSENCE AND IMPORTANCE OF THE ACTIVITIES OF THE MAIN PARTICIPANTS OF THE PRIVATE PENSION PROVISION IN UKRAINE

The article determines that the demographic crisis, low level of state pensions and insufficient financing of the pension system of Ukraine pose the issue of finding additional sources of retirement security for citizens. It is established that non-state pension provision will create conditions for the sustainable development of this system, ensure social stability and increase the level of well-being of the population in the long term. It is proved that the study of the essence, importance and activities of the main participants of private pension provision will allow to assess the effectiveness of the private pension system, identify the advantages and disadvantages of existing participants of private pension provision and provide appropriate recommendations for improving their activities. The article examines the essence and functions of the main participants of the private pension system in Ukraine, namely: private pension funds; NPF administrators; asset management companies; custodians of pension assets (banks); insurance companies; and the State as a regulator. The main advantages and disadvantages of all participants of the non-state pension provision system in Ukraine are identified. Recommendations for improving the efficiency of the non-state pension sys-

* Kyiv National University of Technologies and Design. Ukraine.

tem in Ukraine, including a comprehensive approach to improving legislation, increasing transparency and professionalism of market participants, as well as improving interaction between government agencies and private institutions, are proposed.

Keywords: non-state pension funds, NPF administrators, asset management companies, custodians of pension assets (banks), insurance companies, state regulator.

Peer-reviewed, approved and placed: 03.02.2025.

Постановка проблеми. Проблема дослідження діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні полягає у необхідності вдосконалення функціонування цього сегменту фінансової системи для забезпечення ефективного пенсійного забезпечення громадян. З огляду на демографічні виклики, старіння населення, нестабільність державної пенсійної системи та недостатній рівень фінансової грамотності серед населення, недержавне пенсійне забезпечення стає все більш актуальним інструментом для формування довгострокових пенсійних накопичень. Однак існує низка проблем, які обмежують розвиток цього сектору. По-перше, недостатня довіра до інституцій недержавного пенсійного забезпечення через обмежену прозорість їх діяльності та недостатній контроль з боку регуляторів. По-друге, низький рівень залучення громадян до участі в недержавних пенсійних програмах, що обумовлено відсутністю широкого інформування про їх переваги, низькою купівельною спроможністю населення та відсутністю значних стимулів з боку держави. По-третє, законодавча база, яка регулює діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та інших учасників ринку, потребує модернізації для відповідності сучасним викликам та міжнародним стандартам.

Також важливим аспектом є недостатній рівень розвитку інфраструктури фінансових інструментів, які використовуються для інвестування пенсійних коштів, що знижує можливості для забезпечення високої дохідності активів. Учасники ринку стикаються з обмеженістю надійних та прибуткових інструментів для інвестування, що ускладнює виконання зобов'язань перед вкладниками.

Отже, дослідження сутності та значення діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні має на меті виявлення існуючих проблем, аналіз їх причин, а також розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування цього сегменту, що дозволить створити умови для сталого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, забезпечити соціальну стабільність та підвищити рівень добробуту населення у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні, свідчить про зростаючу увагу до проблем цього сектору з боку науковців, економістів та практиків. У науковій літературі ключовою темою є аналіз ефективності роботи недержавних пенсійних фондів, страхових компаній, які пропонують довгострокові пенсійні програми, та банків, що забезпечують адміністрування пенсійних рахунків. Окрему увагу дослідники Н. Ткаченко та Н. Цікановська [18], В. Федина та Ю. Саламаха [20]

пріділяють питанням нормативно-правового регулювання, фінансової стійкості, дохідності інвестиційної діяльності та довіри населення до інституцій недержавного пенсійного забезпечення. У роботах українських і закордонних авторів, зокрема О. Лібанової [6], О. Дем'янчук [4], А. Свиридовська [13] та інших, наголошується на необхідності посилення ролі недержавного пенсійного забезпечення в умовах демографічного старіння населення та дефіциту державних пенсійних фондів. Важливими аспектами, що аналізуються в наукових публікаціях, є взаємодія державного та недержавного секторів у сфері пенсійного забезпечення, створення стимулів для участі громадян у недержавних пенсійних програмах, а також вплив макроекономічних факторів на стабільність функціонування недержавних пенсійних фондів.

Значна кількість досліджень стосується оцінки законодавчої бази, яка регулює діяльність основних учасників недержавного пенсійного забезпечення. Автори І. Смирнова та С. Хачікян [16] відзначають недоліки в чинному законодавстві, зокрема недостатню адаптацію до сучасних викликів, таких як необхідність цифровізації процесів адміністрування, запровадження більш жорстких стандартів прозорості та захисту прав вкладників. Крім того, наголошується на необхідності гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами та стандартами. У деяких дослідженнях опублікованих Інститутом демографії та соціальних досліджень [24], підкреслюється важливість фінансової грамотності населення для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Дослідники Ю. Вергелюк, М. Лещенко [2], О. Котик та А. Лисачок [5] акцентують увагу на тому, що низький рівень обізнаності громадян щодо переваг участі в недержавних пенсійних фондах і страхових програмах є однією з головних перешкод для залучення нових учасників до системи. Таким чином, аналіз останніх досліджень свідчить про багатомірність проблематики недержавного пенсійного забезпечення в Україні та необхідність подальших наукових досліджень для пошуку оптимальних шляхів розвитку цього сегменту. Зокрема, актуальними залишаються питання посилення нормативно-правового регулювання, підвищення довіри до інституцій недержавного пенсійного забезпечення, вдосконалення інвестиційної діяльності та залучення більшої кількості громадян до участі в пенсійних програмах.

Метою дослідження є визначення сутності та аналіз діяльності основних учасників системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, визначення їх переваг та недоліків, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності їх функціонування.

Основні результати дослідження. Демографічна криза, низький рівень державних пенсій та недостатнє фінансування пенсійної системи України ставлять перед громадянами питання пошуку додаткових джерел забезпечення на пенсії. Недержавне пенсійне забезпечення є одним із механізмів вирішення цієї проблеми. Дослідження діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення дозволяє оцінити ефективність цієї системи, визначити її переваги та ризики, а також надати рекомендації щодо її вдосконалення. Основні учасник системи недержавного пенсійного наведені на рис. 1.

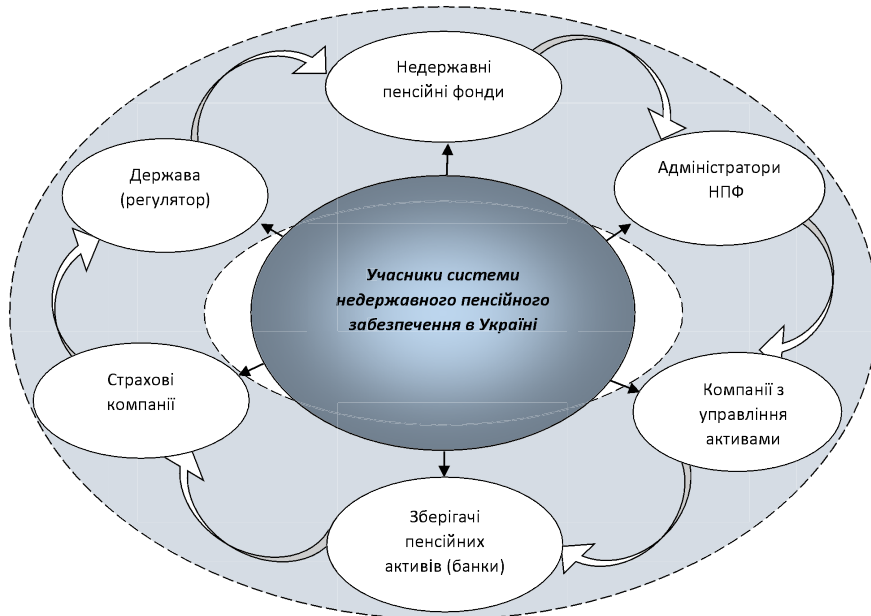

Рис. 1. Основні учасники системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, згруповано автором на основі [1-6]

1. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) – це фінансові установи, які спеціалізуються на накопиченні пенсійних внесків, їх інвестуванні та подальшій виплаті пенсійних коштів учасникам після досягнення ними пенсійного віку або виконання інших умов договору. Вони є одним з основних елементів недержавного пенсійного забезпечення, яке має на меті підвищення рівня пенсійних виплат за допомогою добровільних внесків громадян або їхніх роботодавців. Основною метою НПФ є створення надійного та ефективного механізму для накопичення та інвестування пенсійних коштів, що в подальшому дозволяє забезпечити фінансову стабільність осіб на пенсії. НПФ є незалежними фінансовими установами, які регулюються законодавством та підпорядковуються органам контролю, що гарантує належний рівень їхньої діяльності та захист прав вкладників. Основні функції НПФ наведені в табл.1.

Аналіз діяльності НПФ є важливою частиною оцінки ефективності системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Основними показниками діяльності виступають: кількість фондів (кількість існуючих недержавних пенсійних фондів); обсяги активів (сума всіх активів у кожному з недержавних пенсійних фондів); дохідність (відношення чистого прибутку до обсягу активів); управління ризиками (оцінка ефективності системи управління ризиками, що може бути представлена індексом або оцінкою); прозорість діяльності (оцінка рівня прозорості фонду, що може бути оцінена за допомогою показників доступності інформації, відкритості фінансових звітів тощо).

Таблиця 1. Основні функції НПФ, визначено автором на основі [2-8]

Функції	Опис
Залучення учасників до системи недержавного пенсійного забезпечення	НПФ працюють над тим, щоб залучити якомога більше учасників до пенсійних програм, пропонуючи їм вигідні умови для накопичення пенсії, що може включати різні види пенсійних планів, які враховують потреби і можливості учасників, а також надають податкові та інші пільги.
Управління активами пенсійних внесків	НПФ інвестують зібрані пенсійні кошти в різноманітні активи, такі як державні облігації, корпоративні акції, нерухомість та інші фінансові інструменти, що дозволяє зростати сумі пенсійних накопичень учасників. Від ефективності управління активами залежить рівень доходів пенсійного фонду та його здатність забезпечити належний рівень виплат у майбутньому.
Забезпечення виплат пенсій	Після досягнення учасником пенсійного віку або виконання інших умов договору, НПФ здійснюють виплату накопичених коштів. Ці виплати можуть бути здійснені як одноразова сума або у вигляді регулярних виплат, залежно від умов, визначених в договорі. НПФ також можуть забезпечити виплату додаткових пенсій, зважаючи на отриманий інвестиційний дохід.

2. Адміністратори недержавних пенсійних фондів (НПФ) – це юридичні особи, які здійснюють важливу роль у забезпеченні належної організації та функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Їх основним завданням є ведення обліку учасників фондів, контролювання внесків, а також забезпечення виплат пенсійних коштів відповідно до умов договору з учасниками. Адміністратори НПФ є посередниками між учасниками та фондами, виконуючи технічні та управлінські функції для ефективного функціонування пенсійної системи. Основні функції адміністраторів НПФ наведені в табл. 2.

Для оцінки ефективності діяльності адміністраторів НПФ важливо звертати увагу на такі ключові моменти:

- оцінка професійності – включає кваліфікацію та досвід співробітників адміністратора, наявність сертифікацій і ліцензій, що підтверджують їх компетентність у сфері пенсійного забезпечення. Професійний рівень адміністраторів впливає на якість обслуговування учасників і забезпечення належного виконання фінансових операцій;

- рівень обслуговування – включає своєчасність обробки запитів учасників, ефективність надання консультацій і допомоги щодо питань пенсійного забезпечення, а також швидкість реагування на зміни у пенсійних рахунках учасників;

- прозорість звітності – адміністратори повинні надавати учасникам точну, зрозумілу та своєчасну інформацію про стан їхніх рахунків, доходність від інвестування, а також надавати детальну звітність про фінансову діяльність фонду. Відсутність прозорості в роботі адміністратора може знизити рівень довіри до пенсійного фонду;

- зручність для учасників – наявність зручних онлайн-кабінетів, можливість отримання звітів в електронному вигляді, оперативність і

простоту процесу внесення змін до персоніфікованих даних учасників, а також наявність контактних центрів для вирішення питань.

Таблиця 2. Основні функції адміністраторів НПФ, визначено автором на основі [9-12]

Функції	Опис
Ведення персоніфікованого обліку пенсійних внесків	Адміністратори займаються акумулюванням та реєстрацією інформації щодо кожного учасника НПФ, що включає ведення індивідуальних рахунків, облік усіх пенсійних внесків, що здійснюються учасниками, а також нарахування інвестиційного доходу на ці кошти. Такий персоніфікований облік необхідний для забезпечення правильних пенсійних виплат учасникам за умови досягнення ними пенсійного віку або виконання інших умов договору.
Надання звітності учасникам	Однією з основних функцій адміністраторів є регулярне надання учасникам фонду звітності про стан їхніх пенсійних рахунків. Це може бути як фінансова інформація про розмір накопичених коштів, так і дані про інвестиційний дохід або витрати фонду. Звітність може надаватися учасникам щоквартально, щорічно або за іншими умовами, визначеними в договорі. Прозорість у наданні звітності сприяє підвищенню довіри до НПФ і забезпечує учасникам контроль за їхніми пенсійними накопиченнями.
Забезпечення дотримання законодавства	Адміністратори НПФ відповідають за те, щоб усі операції, що здійснюються в рамках пенсійного фонду, відповідали вимогам законодавства, що включає правильність ведення обліку, своєчасне подання звітності до регуляторних органів, виконання вимог щодо захисту персональних даних учасників і дотримання стандартів фінансової звітності. Також адміністратори зобов'язані стежити за виконанням умов договорів з учасниками і виплатами пенсій у відповідності до нормативно-правових актів.

Таким чином, діяльність адміністраторів НПФ є надзвичайно важливою для ефективного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, адже саме вони забезпечують належну організацію обліку, звітності та дотримання законодавства, що гарантує стабільність і надійність фондів для їхніх учасників.

3. Компанії з управління активами – це організації, які займаються управлінням інвестиціями пенсійних активів, з метою максимізації доходу від цих інвестицій для учасників недержавного пенсійного забезпечення. Компанії з управління активами відіграють важливу роль у системі недержавного пенсійного забезпечення, оскільки саме вони здійснюють ефективне управління пенсійними коштами, інвестуючи їх у різні активи, що дозволяє збільшити накопичення учасників. Основним завданням компаній з управління активами є інвестування пенсійних коштів у різноманітні фінансові інструменти з метою отримання інвестиційного доходу, що включає активи, такі як акції, облігації, депозити, а також інші фінансові інструменти, що мають потенціал для отримання доходу [13-18]. Компанії з управління активами створюють і впроваджують інвестиційні стратегії, відповідно до

яких здійснюється розподіл коштів серед різних активів, що дозволяє забезпечити найкращі умови для зростання капіталу учасників пенсійних фондів. Основні функції компаній з управління активами наведені в табл. 3.

Таблиця 3. Основні функції компаній з управління активами, визначено автором на основі [3-8]

Функції	Опис
Розробка інвестиційної стратегії	Стратегія має бути орієнтована на досягнення оптимального балансу між доходністю і ризиками, враховуючи специфіку пенсійних накопичень, довгостроковий горизонт інвестування та законодавчі вимоги. Стратегія повинна включати вибір відповідних фінансових інструментів і стратегію їхнього використання з метою забезпечення стабільного і високого доходу для учасників пенсійного фонду.
Інвестування коштів у різні активи	Компанії з управління активами здійснюють інвестування пенсійних коштів у різноманітні активи з метою отримання доходу, що включає (акції, облігації, депозити, інші активи). Інвестування цих коштів повинно бути здійснене так, щоб максимізувати дохід при одночасному контролі за ризиками.
Управління ризиками	Компанії з управління активами використовують різні інструменти для управління ризиками, зокрема: диверсифікація портфеля; хеджування; аналіз ризиків, що дозволяють вчасно коригувати стратегію інвестування.

Для оцінки ефективності роботи компаній з управління активами важливо звертати увагу на:

- аналіз доходності інвестицій – важливо вивчати, як компанія управляє активами, порівнюючи її доходність з ринковими індексами та іншими фондами, а також з прогнозами та цілями, які були поставлені для пенсійних накопичень. Висока доходність дозволяє значно збільшити розмір пенсійних накопичень учасників НПФ;

- ризик-менеджмент – аналізу підлягає не лише доходність, а й ступінь ризиків, які несуть інвестиції. Оцінка стратегій ризик-менеджменту включає вивчення використаних методів диверсифікації, хеджування та моніторингу ринкових змін;

- відповідність інвестиційної діяльності законодавству - компанії з управління активами зобов'язані дотримуватися всіх нормативно-правових актів і вимог, що регулюють інвестування пенсійних коштів, яке включає правила щодо диверсифікації портфеля, обмеження на інвестиції в певні активи, а також регулювання мінімальних і максимальних рівнів ризику. Порушення законодавства може призвести до штрафів або інших санкцій, а також знизити довіру до діяльності компаній з управління активами [19-23].

Таким чином, компанії з управління активами забезпечують інвестування пенсійних коштів з метою досягнення оптимальної доходності та зменшення ризиків. Оцінка їхньої діяльності дозволяє визначити ефективність системи пенсійного забезпечення та знайти можливості для її покращення.

4. Зберігачі пенсійних активів – це фінансові установи, зазвичай банки, які виконують важливу роль у системі недержавного пенсійного

забезпечення, забезпечуючи збереження пенсійних активів та здійснення контролю за рухом коштів. Зберігачі гарантують, що пенсійні кошти учасників НПФ будуть зберігатися в безпеці, а також здійснюють моніторинг за виконанням інвестиційної політики фонду. Вони є важливими учасниками пенсійної системи, забезпечуючи стабільність і надійність усіх фінансових операцій, пов'язаних із накопиченням пенсійних активів. Основні функції зберігачів пенсійних активів наведені в табл. 4.

Таблиця 4. Основні функції зберігачів пенсійних активів, визначено автором на основі [5-13]

Функції	Опис
Зберігання активів	Збереження пенсійних активів на рахунках учасників НПФ включає не тільки фізичне зберігання фінансових інструментів (наприклад, акцій або облігацій), а й реєстрацію та облік усіх операцій, пов'язаних із цими активами. Зберігачі повинні забезпечити максимальний рівень безпеки, щоб активи учасників не були втрачені або виведені внаслідок шахрайства чи недбалості. Зберігання активів є також важливим для забезпечення їхнього правильного та своєчасного обліку, що дозволяє мінімізувати ризики помилок чи зловживань.
Контроль за дотриманням інвестиційної політики	Зберігачі відповідають за контроль над виконанням інвестиційної політики НПФ, що означає, що вони повинні слідкувати за тим, щоб інвестиції, які здійснює фонд, відповідали встановленим правилам, які можуть бути визначені як законодавством, так і внутрішніми правилами самого фонду. Контроль за дотриманням інвестиційної політики включає перевірку, чи відповідають інвестиції визначеним критеріям безпеки, дохідності та диверсифікації, що забезпечує дотримання обмежень на інвестиції, наприклад, щодо максимальних часток в акціях певних компаній чи облігаціях.

Оцінка надійності банків-зберігачів є важливим аспектом для забезпечення стабільності і безпеки пенсійних накопичень учасників НПФ. Для цього важливо звернути увагу на:

- надійність банків-зберігачів – включає не лише фінансову стійкість банку, але й рівень довіри до нього з боку учасників пенсійного ринку. Для цього важливо оцінити рейтинг банку, його фінансову звітність, а також репутацію на ринку. Банк-зберігач повинен бути стабільним і мати достатні резерви для покриття можливих фінансових ризиків;

- ліцензії та дозволи – банки-зберігачі пенсійних активів повинні мати відповідні ліцензії та дозволи, які дають їм право здійснювати таку діяльність, що дозволяє забезпечити дотримання банком вимог законодавства, а також проходження регулярних перевірок та контролю з боку регуляторних органів. Ліцензування зберігачів є важливою умовою для забезпечення безпеки і легітимності їх діяльності, а також для захисту інтересів учасників НПФ;

- репутація банків-зберігачів – вивчення репутації дозволяє оцінити, чи був банк залучений до фінансових скандалів, чи не мав проблем із виконанням своїх зобов'язань перед клієнтами, а також скільки років він працює на ринку фінансових послуг. Банк, який має гарну репутацію, надає учасникам НПФ додаткові гарантії того, що їхні кошти зберігаються в надійних руках.

Таким чином, банки-зберігачі пенсійних активів відповідають за збереження активів НПФ та контроль за правильним виконанням інвестиційної політики фонду. Надійність банку-зберігача, його ліцензії та репутація є основними критеріями для оцінки його ефективності. Без належного вибору та моніторингу діяльності зберігачів ризики для пенсійних накопичень учасників НПФ можуть значно зростати, що впливає на загальну стабільність системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

5. Страхові компанії – є важливими учасниками недержавного пенсійного забезпечення, оскільки вони розробляють і пропонують різноманітні програми пенсійного страхування та ануїтети. Програми пенсійного страхування дають змогу учасникам накопичувати кошти на пенсію, в той час як ануїтети передбачають регулярні виплати учасникам на період після виходу на пенсію. Таким чином, страхові компанії забезпечують не лише накопичення пенсійних коштів, але й їх подальше використання для отримання стабільного доходу. Основні функції страхових компаній наведені в табл. 5.

Таблиця 5. Основні функції страхових компаній, визначено автором на основі [11-17]

Функції	Опис
Виплата довічних пенсій (ануїтетів)	Одна з основних функцій страхових компаній – це виплата довічних пенсій у вигляді ануїтетів. Ануїтет – це фінансовий продукт, за допомогою якого учасник програми отримує фіксовану суму виплат протягом усього життя після досягнення пенсійного віку. Такі виплати гарантують стабільний дохід учаснику, незалежно від тривалості його життя. Страхові компанії, які пропонують ануїтети, мають розроблені моделі, що дозволяють виплачувати учасникам пенсії на умовах, передбачених договором, враховуючи фактори, такі як середня тривалість життя та фінансові можливості компанії.
Управління страховими резервами	Страхові компанії відповідають за ефективне управління своїми резервами, які формуються для забезпечення виплат пенсій учасникам, що включає інвестиції в різні активи, управління ризиками та підтримку ліквідності. Резерви повинні бути достатньо великими, щоб забезпечити виплати в майбутньому, з урахуванням усіх зобов'язань компанії перед її клієнтами. Страхові компанії також повинні дотримуватися нормативних вимог, які визначають мінімальні розміри резервів для забезпечення стабільності та надійності їх діяльності.

Оцінка діяльності страхових компаній у сфері пенсійного забезпечення потребує аналізу таких аспектів:

- аналіз програм страхування – включає вивчення умов, за яких клієнти можуть укласти договір, а також вигоди, які вони отримають від участі в програмі. Особливо важливо оцінювати, як програми відповідають потребам населення, які переваги надаються учасникам, а також які обмеження чи умови можуть знизити привабливість тих чи інших продуктів;

- популярність серед громадян – вивчення популярності програм пенсійного страхування серед громадян допомагає зрозуміти, наскільки ефективно страхові компанії залучають учасників до своїх програм. Аналіз включає вивчення факторів, що впливають на рішення людей обирати ті чи

інші продукти, таких як рівень довіри до компанії, умови договору, економічна ситуація в країні та розуміння громадянами переваг недержавного пенсійного забезпечення;

- фінансова стабільність компаній – оскільки пенсійні виплати є довгостроковими зобов'язаннями, компанії повинні забезпечити надійне управління активами і резервами, щоб виконати свої зобов'язання перед клієнтами. Оцінка фінансової стабільності включає аналіз звітності компаній, їхній капітал, активи та пасиви, а також кредитний рейтинг, який дає уявлення про здатність компанії витримати фінансові труднощі.

Отже, страхові компанії, які пропонують програми пенсійного страхування та анuitети, є важливими учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення, які не тільки допомагають людям накопичувати кошти на пенсію, але й забезпечують регулярні виплати пенсій після виходу на пенсію. Оцінка таких компаній повинна враховувати різноманітні аспекти: від умов страхових програм до фінансової стабільності компаній, що дозволяє забезпечити стабільність і надійність системи недержавного пенсійного забезпечення, а також гарантувати, що учасники програм отримуватимуть свої пенсії у відповідності до обумовлених умов [14-21].

6. Держава (регулятор) в системі недержавного пенсійного забезпечення відіграє важливу роль як гарант законності та стабільності всієї системи. Основними завданнями держави є забезпечення ефективного законодавчого регулювання, контроль за діяльністю учасників НПЗ, а також стимулювання розвитку цього сектору. Через відповідні органи, зокрема регулятора – Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, держава здійснює нагляд за дотриманням законів і норм, які забезпечують належне функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Держава створює нормативно-правову базу, яка визначає правила гри для учасників ринку, включаючи пенсійні фонди, адміністраторів, компанії з управління активами, страхові компанії та банки-зберігачі. Завдяки законодавчому регулюванню держава може забезпечити ефективну та прозору роботу всіх учасників НПЗ, а також мінімізувати ризики фінансових порушень та шахрайства в системі. Основні функції держави в системі НПЗ наведені в табл. 6.

Дослідження діяльності держави як регулятора НПЗ спирається на такі основні аспекти:

- оцінка ефективності законодавчої бази – законодавча база є основою для розвитку і стабільності системи НПЗ. Вивчення ефективності законодавства дозволяє визначити, чи є нормативно-правова база достатньо детальною і сучасною, щоб забезпечити належну роботу всіх учасників системи. Оцінка включає аналіз змін і оновлень у законодавстві, які відповідають реаліям фінансового ринку, а також перевірку того, наскільки закони стимулюють розвиток недержавного пенсійного забезпечення, не створюючи при цьому зайвих бар'єрів для учасників;

- діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) – є важливим органом, що здійснює нагляд і контроль за діяльністю учасників пенсійного ринку, зокрема пенсійних фондів і компаній з управління активами. Дослідження діяльності НКЦПФР включає оцінку

ефективності контролю, який здійснює комісія за виконанням законів і нормативних актів. Важливо також дослідити, наскільки прозорою і доступною є діяльність НКЦПФР для громадян і учасників ринку;

Таблиця 6. Основні функції держави в системі НПЗ, визначено автором на основі [8-17]

Функції	Опис
Регуляція та ліцензування діяльності НПФ	Держава регулює діяльність НПФ, встановлюючи вимоги до їх реєстрації, ліцензування та діяльності. Держава визначає правила, за якими НПФ можуть здійснювати свою діяльність, а також забезпечує процес нагляду за виконанням цих вимог. Ліцензування є обов'язковим для всіх учасників пенсійного ринку, що дозволяє державі перевіряти їхню відповідність встановленим стандартам і вимогам щодо управління активами, звітності та прозорості.
Контроль дотримання законодавства	Держава здійснює нагляд за виконанням усіх законів і нормативних актів, що стосуються діяльності учасників НПЗ, що включає контроль за відповідністю пенсійних фондів, адміністраторів, страхових компаній і інших установ до вимог законодавства, які регулюють їхню діяльність. Державні органи здійснюють перевірки, проводять аудит діяльності учасників, а також накладають санкції на ті організації, які порушують норми і правила.
Стимулювання розвитку системи НПЗ	Держава стимулює розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення через різноманітні механізми, включаючи фіскальні стимули, податкові пільги, а також інші інструменти, що підтримують інвестиційну активність на ринку пенсійних фондів. Держава може надавати податкові пільги для учасників пенсійних програм, знижувати податковий тягар для компаній, які займаються управлінням пенсійними активами, або заохочувати громадян брати участь у пенсійних програмах через різні стимули.

- стимули для розвитку НПЗ – оцінка стимулів, які надаються державою для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, включає вивчення податкових пільг, фіскальних і фінансових інструментів, а також інших заходів, які можуть сприяти розширенню ринку НПЗ. Відбувається аналіз того, як держава підтримує співпрацю між учасниками ринку, створює умови для залучення інвестицій та розвитку нових фінансових продуктів, що задовольняють потреби громадян.

Таким чином, держава, як регулятор системи недержавного пенсійного забезпечення, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та стабільності цієї системи. Функції держави, що включають регуляцію і ліцензування діяльності НПФ, контроль за дотриманням законодавства та стимулювання розвитку НПЗ, є основою для створення прозорої, безпечної та стабільної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Основні переваги і недоліки учасників недержавного пенсійного забезпечення зведені в табл. 7.

З табл. 7 видно основні переваги та недоліки кожного з учасників системи недержавного пенсійного забезпечення, що дає загальне уявлення про сильні та слабкі сторони кожного елемента цієї структури.

Таблиця 7. Переваги та недоліки кожного з учасників недержавного пенсійного забезпечення, визначено автором на основі [10-19]

Учасник	Переваги	Недоліки
Недержавні пенсійні фонди	Гнучкість у виборі інвестиційних стратегій.	Ризик втрати частини коштів через невдалі інвестиції.
	Можливість накопичення пенсії для громадян, які не охоплені державною пенсійною системою.	Високі комісії та витрати на управління фондами.
	Потенційно вищі доходи від інвестицій у порівнянні з державними пенсійними програмами.	Недостатня інформація для деяких учасників про варіанти інвестицій та можливі ризики.
Адміністратори НПФ	Забезпечення персоналізованого обліку пенсійних внесків і виплат.	Можливі проблеми з прозорістю та звітністю щодо діяльності фондів.
	Ведення звітності для учасників і пенсійних фондів.	Ризик помилок в обліку чи маніпуляцій, що можуть вплинути на виплати пенсій.
	Спрощення процесу адміністрування для учасників і пенсійних фондів.	Залежність від ефективності управлінських процесів в адміністратора.
Компанії з управління активами	Професійне управління активами для максимізації інвестиційного доходу.	Високі комісії за управління активами.
	Диверсифікація активів і зменшення ризиків через різні інвестиційні стратегії.	Ризики, пов'язані з інвестиціями на нестабільних фінансових ринках.
	Можливість вибору з різних інвестиційних стратегій в залежності від ризиків.	Невизначеність щодо доходів у разі негативних ринкових умов.
Зберігачі пенсійних активів	Забезпечення надійного збереження пенсійних активів і контроль за рухом коштів.	Відсутність гнучкості в інвестуванні активів, оскільки зберігачі не займаються активним управлінням.
	Контроль за дотриманням інвестиційної політики пенсійних фондів.	Залежність від банків або інших фінансових установ, що виконують роль зберігачів.
	Зменшення ризику зловживань з активами пенсійних фондів.	Ризик технічних помилок або порушень при здійсненні операцій з активами.
Страхові компанії	Пропонують програми, що забезпечують стабільні довчні виплати (ануїтети).	Високі комісії і можливі витрати на страхування.
	Можливість отримати пенсію у вигляді гарантованих виплат.	Обмежена гнучкість у виборі варіантів інвестицій, що може зменшити потенційний дохід.
	Страхова компанія може забезпечити певну фінансову стабільність через резерви.	Може виникнути проблема з довірою до компаній у разі фінансових труднощів або банкрутства.
Держава (регулятор)	Забезпечує законодавче регулювання та стабільність системи пенсійного забезпечення.	Повільність в оновленні законодавства відповідно до змін на ринку.
	Створює умови для розвитку НПЗ та залучення громадян до пенсійних програм.	Недостатнє стимулювання участі в недержавному пенсійному забезпеченні.
	Контроль за дотриманням законів, що запобігає шахрайству і порушенням.	Можливе політичне втручання в питання регулювання, що може вплинути на стабільність ринку.

З метою вдосконалення діяльності кожного учасника недержавного пенсійного забезпечення для них рекомендовано такі заходи (табл. 8).

Таблиця 8. Рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування учасників недержавного пенсійного забезпечення, запропоновано автором

Учасник	Рекомендації щодо підвищення ефективності
Недержавні пенсійні фонди	Підвищити прозорість діяльності фондів шляхом публікації регулярних і детальних звітів.
	Впроваджувати більш гнучкі стратегії інвестування для зниження ризиків та підвищення доходності.
	Покращити комунікацію з учасниками, щоб забезпечити більш чітке розуміння умов пенсійних програм.
	Розробити програми навчання для учасників щодо управління пенсійними активами та інвестиційними стратегіями.
Адміністратори НПФ	Запровадити більш ефективні системи автоматизованого обліку та звітності для полегшення роботи з учасниками.
	Забезпечити регулярні та доступні звіти для учасників з детальним описом поточного стану їхніх пенсійних внесків і активів.
	Вдосконалити процеси перевірки та контролю для запобігання помилок в обліку або маніпуляціях з даними.
	Підвищити рівень кваліфікації персоналу для забезпечення високого рівня обслуговування та компетентності.
Компанії з управління активами	Покращити диверсифікацію інвестицій для зменшення ризиків і досягнення стабільного доходу.
	Впроваджувати нові інструменти для ефективного управління ризиками.
	Розробити адаптовані інвестиційні стратегії для різних категорій учасників НПФ.
	Підвищити прозорість інвестиційних процесів та регулярно інформувати учасників про зміни в стратегічних підходах.
Зберігачі пенсійних активів (банки)	Вдосконалити технічні системи для зберігання та контролю за пенсійними активами.
	Забезпечити відповідність вимогам безпеки інформації та стабільність у проведенні фінансових операцій.
	Посилити нагляд за дотриманням інвестиційної політики пенсійних фондів для мінімізації ризиків.
	Підвищити рівень довіри через регулярне публікування результатів перевірок та незалежних аудитів.
Страхові компанії	Розширити асортимент пенсійних страхових програм, що дозволяють забезпечити більшу гнучкість для учасників.
	Впровадити більш прозорі умови для надання анuitетів і пенсійних виплат, щоб забезпечити високий рівень довіри серед клієнтів.
	Підвищити фінансову стабільність компаній через збільшення резервів і запровадження ефективних стратегій управління ризиками.
	Покращити комунікацію з клієнтами щодо умов і переваг пенсійних страхових програм.
Держава (регулятор)	Оновити законодавчу базу для стимулювання розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення і залучення більше учасників.
	Підвищити контроль за дотриманням стандартів та прав учасників НПЗ через частіші перевірки і незалежні аудити.
	Запровадити програми навчання для громадян, щоб вони мали більше знань про можливості та переваги недержавного пенсійного забезпечення.
	Створити фінансові інструменти, які б стимулювали залучення інвестицій у сектор НПЗ, зокрема для молодших верств населення.

Рекомендації наведені в табл. 8, спрямовані на підвищення ефективності роботи всіх учасників недержавного пенсійного забезпечення, зокрема на поліпшення прозорості, стабільності та доступності програм, а також на зниження ризиків і покращення взаємодії з учасниками.

Висновки. Загальні висновки щодо дослідження діяльності основних учасників недержавного пенсійного забезпечення в Україні свідчать про важливість цього сектору для забезпечення фінансової стабільності громадян після виходу на пенсію. Було встановлено, що недержавні пенсійні фонди є важливим інструментом накопичення пенсійних внесків, який дозволяє громадянам отримати додаткові пенсійні виплати в умовах, коли державна система пенсійного забезпечення не здатна забезпечити достатній рівень фінансової підтримки. Однак для ефективного функціонування НПФ необхідно підвищити рівень прозорості їхньої діяльності, забезпечити високий рівень інформування учасників та впроваджувати більш гнучкі інвестиційні стратегії.

Запропоновано рекомендації для підвищення ефективності функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, що включає комплексний підхід з вдосконалення законодавства, підвищення прозорості та професіоналізму учасників ринку, а також поліпшення взаємодії між державними органами та приватними установами.

1. Бобирь, О. І., Смирнов, С. О. (2008). Фінансовий механізм системи пенсійного забезпечення. Наука і освіта, 248 с.
2. Вергелюк, Ю. Ю., Лещенко, М. А. (2022). Сучасний стан та перспективи розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка, 27, 42-45.
3. Виговська, В. (2020). Сучасні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління, 4(24), 170-178.
4. Дем'янчук, О. І., Ничипорук, А. А. (2021). Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка, 26, 5, 92-96.
5. Котик, О., Лисачок, А. (2018). Переваги та недоліки впровадження пенсійної реформи в Україні. Молодий вчений, (1(53)), 909-913.
6. Лібанова, Е.М. (2013). Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 45-76.
7. Надточій, Б., Яценко, В. (2000). Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект. Україна: аспекти праці, 1, 8-15.
8. Нечай, А.О. (2020). Накопичувальна пенсійна система як складова недержавного пенсійного фонду. Молодий вчений, (1(77)), 25-28.
9. Покальчук, О. К., Пузирьова, П. В. (2023). Інноваційний розвиток національного страхового ринку у фокусі стратегічних пріоритетів. Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості : матеріали IV Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 17 листопада 2023 р., 2, 208-213.
10. Покальчук, О. К., Пузирьова, П. В. (2024). Цифровізація страхового бізнесу: інноваційний розвиток в умовах війни. Науковий вимір осмислення та пошуку оптимальних моделей розвитку України: маркетинговий, економічний, фінансовий та управлінський аспекти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 04-05 березня 2024 р., 234-236.
11. Пузирьова, П. В. Покальчук, О. (2023). Інноваційні стратегії формування та розвитку конкурентоспроможної діяльності страхових компаній у сфері міжнародного та національного контексту. Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації : тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 6 жовтня 2023 р., 54-55.
12. Рогатіна, Л. П. (2020). Система безпеки недержавних пенсійних фондів в Україні. Вісник Хмельницького національного університету, 5(286), 47-52.

13. Свиридовська, А. О. (2014). Проблеми та перспективи розвитку пенсійної системи України. Ринок цінних паперів України, 8, 39-46.
14. Свиридовська, А. О. (2016). Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні. Наукові праці НДФІ, 4, 148-157.
15. Смирнова, І. І., Хачікян, С. А. (2021). Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: тенденції та проблеми розвитку. Економічний простір, 176, 124-129.
16. Смирнова, І. І., Хачікян, С. А. (2022). Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: тенденції та проблеми розвитку. Економічний простір, (176), 134-139.
17. Сокоринський, Ю. В. (2018). Особливості та зміст недержавного пенсійного забезпечення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 36(2), 72-76.
18. Ткаченко, Н. В., Цікановська, Н. А. (2010). Роль недержавних пенсійних фондів у розвитку фінансового ринку України. Фінанси України, 12, 69-79.
19. Ткачук, І. М. (2021). Оцінка сучасного стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Східна Європа: економіка, бізнес та управління, 5, 118-124.
20. Федина, В. В., Саламаха, Ю. В. (2017). Недержавні пенсійні фонди і страхові компанії як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки, 27(3), 85-88.
21. Шовкоплас, Г. М. (2021). Суб'єкти правовідносин у системі недержавного пенсійного забезпечення: поняття, ознаки, види. Право та інновації, 1(33), 35-40.
22. Pokalchuk, O. K., Puzyrova, P. V. (2024). Theoretical foundations of formation of innovative strategies of insurance companies in Ukraine and peculiarities of its development under martial law. Журнал стратегічних економічних досліджень, 4 (21), 100-110.
23. Sharova, O. (2020). Development of Private Pension Systems in Post-Soviet Countries: Challenges and Opportunities. Journal of Eastern European Economic Studies, 19(2), 122-137.
24. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України URL: <https://www.idss.org.ua/index>.

1. Bobyr, O. I., Smyrnov, S. O. (2008). Finansovyi mekhanizm systemy pensiiho zabezpechenia. Nauka i osvita, 248 s.
2. Verheliuk, Yu. Yu., Leshchenko, M. A. (2022). Suchasnyi stan ta perspektivy rozvytku rynku nederzhavnoho pensiiho zabezpechenia v Ukraini. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia : Ekonomika, 27, 42-45.
3. Vyhovska, V. (2020). Suchasni problemy rozvytku nederzhavnoho pensiiho zabezpechenia v Ukraini. Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia, 4(24), 170-178.
4. Dem'ianchuk, O. I., Nychporuk, A. A. (2021). Nederzhavne pensiiho zabezpechenia v Ukraini. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika, 26, 5, 92-96.
5. Kotyk, O., Lysachok, A. (2018). Perevahy ta nedoliky vprovadzhennia pensiihoi reformy v Ukraini. Molodyi vchenyi, (1(53)), 909-913.
6. Libanova, E.M. (2013). Pensiina reforma v Ukraini: napriamy realizatsii. Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy, 45-76.
7. Nadtochii, B., Yatsenko, V. (2000). Pensiine zabezpechenia v Ukraini: istorychnyi aspekt. Ukraina: aspekty pratsi, 1, 8-15.
8. Nechai, A.O. (2020). Nakopychuvalna pensiina systema yak skladova nederzhavnoho pensiiho-fondu. Molodyi vchenyi, (1(77)), 25-28.
9. Pokalchuk, O. K., Puzyrova, P. V. (2023). Innovatsiinyi rozvytok natsionalnoho strakhovoho rynku u fokusi strateichnykh priorytetiv. Innovatyka v osviti, nautsi ta biznesi: vyklyky ta mozhlyvosti : materialy IV Vseukrainskoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh uchenykh, m. Kyiv, 17 lystopada 2023 r., 2, 208-213.
10. Pokalchuk, O. K., Puzyrova, P. V. (2024). Tsyfrovizatsiia strakhovoho biznesu: innovatsiinyi rozvytok v umovakh viiny. Naukovyi vymir osmyslennia ta poshuku optimalnykh modelei rozvytku Ukrainy: marketynhovi, ekonomichniyi, finansovi ta upravlinskyi aspekty : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 04-05 bereznia 2024 r., 234-236.
11. Puzyrova, P. V. Pokalchuk, O. (2023). Innovatsiinyi strateichni formuvannia ta rozvytku konkurentospromozhnoi diialnosti strakhovykh kompanii u sferi mizhnarodnoho ta natsionalnoho kontekstu.

Problemy intehtratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii : tezy dopovidei V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 6 zhovtnia 2023 r., 54-55.

12. Rohatina, L. P. (2020). Systema bezpeky nederzhavnykh pensiinykh fondiv v Ukraini. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, 5(286), 47-52.

13. Svyrydovska, A. O. (2014). Problemy ta perspektvyvy rozvytku pensiinoi systemy Ukrainy. Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy, 8, 39-46.

14. Svyrydovska, A. O. (2016). Investytsiina diialnist nederzhavnykh pensiinykh fondiv v Ukraini. Naukovi pratsi NDFI, 4, 148-157.

15. Smyrnova, I. I., Khachikian, S. A. (2021). Nederzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini: tendentsii ta problemy rozvytku. Ekonomichnyi prostir, 176, 124-129.

16. Smyrnova, I. I., Khachikian, S.A. (2022). Nederzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini: tendentsii ta problemy rozvytku. Ekonomichnyi prostir, (176), 134-139.

17. Sokorynskyi, Yu. V. (2018). Osoblyvosti ta zmist nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia, 36(2), 72-76.

18. Tkachenko, N. V., Tsikanovska, N. A. (2010). Rol nederzhavnykh pensiinykh fondiv u rozvytku finansovoho rynku Ukrainy. Finansy Ukrainy, 12, 69-79.

19. Tkachuk, I. M. (2021). Otsinka suchasnoho stanu systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, 5, 118-124.

20. Fedyna, V. V., Salamakha, Yu. V. (2017). Nederzhavni pensiini fondy i strakhovi kompanii yak sub'iekty nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky, 27(3), 85-88.

21. Shovkopliias, H. M. (2021). Sub'iekty pravovidnosyn u systemi nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia: poniattia, oznaky, vydy. Pravo ta innovatsii, 1(33), 35-40.

22. Pokalchuk, O. K., Puzyrova, P. V. (2024). Theoretical foundations of formation of innovative strategies of insurance companies in Ukraine and peculiarities of its development under martial law. Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen, 4 (21), 100-110.

23. Sharova, O. (2020). Development of Private Pension Systems in Post-Soviet Countries: Challenges and Opportunities. Journal of Eastern European Economic Studies, 19(2), 122-137.

24. Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy URL: <https://www.idss.org.ua/index>.